

Валентина Медведєва,

в. о. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. іст. наук

БІБЛІОТЕЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Стаття присвячена сучасним бібліотечним закладам, їх реакції на процеси інформатизації, їх діяльності щодо створення й удосконалення як нових видів інформаційно-аналітичної продукції, так і нових форм сучасного бібліотечного обслуговування.

Ключові слова: інформаційні ресурси, інформатизація суспільства, бібліотечна система, інформаційно-аналітична діяльність, інформаційні технології.

Входження України в інформаційне суспільство супроводжується зростанням соціальної ваги сучасних бібліотечних закладів, підвищенням їх статусу як інформаційного й суспільного інституту.

Глибокі зрушення в соціально-економічному розвитку, динамічні зміни в інформаційних технологіях, широке впровадження комп'ютерів і засобів інформаційної техніки, формування у зв'язку з ринковими перетвореннями нової інформаційної культури гостро потребують удосконалення всієї інформаційно-бібліотечної системи суспільства.

Процес інформатизації сучасного українського суспільства обумовлює зростаючу роль бібліотечних закладів на новому, вищому рівні, відповідному сучасним інформаційним технологіям.

У сучасних умовах одним з найважливіших завдань бібліотечних закладів усіх типів є забезпечення вільного й необмеженого доступу до міжнародних і національних інформаційних ресурсів, оскільки вони набувають значення стратегічних, тобто визначають рівень соціально-економічного розвитку країни.

Сьогодні бібліотечні заклади є відкритою системою, тобто функціонують у безпосередньому зв'язку із суспільними запитами, дедалі більшою мірою виконують функції, що задаються конкретними інформаційними запитами. Це сприяє зростанню їх суспільної значущості, оскільки на сьогодні інформація є одним з основних ресурсів життєзабезпечення сучасного українського суспільства, яке

перебуває в постійному русі та розвитку. Сучасні бібліотечні заклади реагують на процес інформатизації, використовуючи у своїй роботі нові джерела інформації, створюючи й удосконалюючи як нові види інформаційно-аналітичної продукції, так і нові форми бібліотечного обслуговування.

Сьогодні в країні набирає обертів процес адаптації інформаційно-бібліотечного обслуговування до змін в економічному та соціально-політичному житті. Бібліотечні заклади, намагаючись адекватно відповідати на суспільні запити, наповнюють свою діяльність новим змістом, а саме: інформатизують усі сторони своєї діяльності. Якщо раніше основною функцією бібліотечних закладів було лише збереження накопичених людством знань, то останнім часом активізувався процес їх перетворення на інформаційні центри різноманітного суспільного призначення. Для цього створена необхідна правова база, в основі якої лежить Закон України від 4 лютого 1998 р. «Про національну програму інформатизації» [2].

Оновленню бібліотечної діяльності сприяє розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, що є основою розширення можливостей доступу до інформації для всіх категорій користувачів, удосконаленням доступу до міжнародних джерел інформації в галузі освіти, науки та культури, створенням середовища, яке покликане підготувати майбутнє покоління до життя в інформаційному суспільстві [4].

Зростаючі суспільні запити на інформацію активізують процеси кооперації інформаційних ресурсів фондів бібліотечної системи України, сприяють налагодженню механізмів швидкої та якісної доставки необхідних інформаційних продуктів замовнику з будь-якої точки системи. У перспективі має відбутися створення єдиного всеукраїнського інформаційного простору, з виходом на глобальні інформаційні ресурси.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

- створення сучасної об'єднаної уніфікованої системи бібліотечно-бібліографічної інформації;
- організація й розроблення методик ефективного використання електронних бібліотек на основі більш чіткого використання електронних текстів;
- переведення наявної інформації на зручну для системного користування систему носіїв, оцифрування найбільш затребуваної та суспільно важливої інформації;
- організація комплектування інформаційними ресурсами бібліотек, у тому числі електронними, відповідно до змісту тих завдань, що стоять перед суспільством;

- підготовка інформаційних ресурсів для ефективного використання їх суспільними інститутами, вироблення методик дистантного обслуговування сучасних користувачів;
- формування власних інформаційних баз, сховища даних на основі інформації, виготовленої власними силами;
- вироблення стратегії забезпечення доступу через Інтернет до бібліографічної інформації та повнотекстових баз даних (БД) у глобальному інформаційному просторі;
- забезпечення сучасних користувачів електронними засобами пошуку й обслуговування запитів на інформаційні ресурси бібліотеки, а також здійснення аналізу якості цієї роботи в постійному режимі.

Одним з важливих засобів реалізації цих завдань у бібліотечних закладах є підвищення рівня комп'ютеризації всіх технологічних процесів, що звільняє фахівців від рутинної праці, дає змогу створити користувачам ефективний і комфортний інформаційний сервіс.

Як зауважує проф. Я. Л. Шрайберг, «автоматизація бібліотечно-інформаційної діяльності – це прояв не лише сучасного науково-технічного розвитку, а й соціального прогресу: забезпечується не лише своєчасний і швидкий доступ користувачів до інформації та першоджерел, але загалом створюються умови для реалізації одного з головних принципів відкритого суспільства – принципу загальної доступності інформації та публікацій» [5].

Що характерно, упровадження сучасних технологій в обслуговування користувачів не тільки підвищує ефективність використання ресурсів бібліотеки, полегшує шлях користувача до інформації, а й підносить суспільну значущість бібліотек. Комп'ютеризація бібліотечних процесів, удосконалюючи технології бібліотечної справи, вносить зміни безпосередньо в сам зміст бібліотечної роботи. Зростає активність у відносинах з читачами, переглядаються вимоги до бібліотечного сервісу, індивідуальних форм інформаційного забезпечення і, як наслідок, показників якості професійної діяльності.

Виходячи з вищезазначеного, можна виокремити основні чинники, що можуть сприяти прискоренню сучасної еволюції бібліотечної справи:

- державна політика, спрямована на інформатизацію українського суспільства;
- розширення асортименту запитів сучасних користувачів, що потребує різноманітної, повної та якісної інформації (сучасна бібліотека, яка прагне задовольнити дедалі зростаючі потреби відвідувачів, не може існувати лише за рахунок власного інформаційного потенціалу, тому виникає необхідність у створенні та використанні загальних інформаційних ресурсів);

- технічне переустаткування бібліотечної сфери;
- зростання інтенсивності інформаційних потоків, загострення проблем відбору й обробки інформації (бібліотеки мають забезпечувати інформацією користувача оперативно, адже з часом вона до певної міри втрачає свою актуальність).

Необхідно зазначити, що інформатизація українського суспільства сприяє вдосконаленню запитів сучасних користувачів у «бібліотечному сервісі». При цьому зазнає якісних змін їх структура, формуються нові читацькі пріоритети – і все це зрештою має вплив на процес удосконалення комплектування інформаційних ресурсів бібліотек [3, с. 37–39].

Сьогодні бібліотечні заклади, активізуючи роботу щодо розкриття всього багатства фондів, пропонують такі нові послуги:

- забезпечується доступ сучасних користувачів до електронних баз даних безпосередньо в бібліотечних закладах;

- надається доступ до інформації на новітніх носіях інформації (відкриття інтернет-класів, відеоабонементів, фондів CD-ROM);

- стають доступними повнотекстові бази даних на електронних носіях, створених бібліотекою або придбаних нею;

- відвідувачі мають змогу користуватися можливостями Інтернету, електронної пошти завдяки відкриттю відповідних інформаційно-ресурсних центрів у бібліотечних закладах;

- організовується ефективна робота з дистантного обслуговування різних категорій користувачів;

- забезпечується надання правової інформації з різних сфер життєдіяльності громадян у безкоштовній юридичній приймальні;

- формується штат сучасних інформаційних працівників, які, досконало володіючи електронними інформаційними технологіями, забезпечують відповідно до сучасних вимог організацію інформаційних ресурсів, підготовку їх до ефективного використання та якісну доставку сучасним користувачам.

Організація роботи в цих напрямках забезпечує новий рівень бібліотечно-інформаційного обслуговування, створює умови для якісного та швидкого публічного доступу до необхідних українському суспільству інформаційних ресурсів [1, с. 20].

Сьогодні вже можна говорити про те, що в провідних бібліотеках країни перший етап упровадження прогресивних технологій на основі комп'ютерної техніки наближається до завершення. І хоча в сільській місцевості комп'ютеризація основної маси бібліотек ще істотно відстає, перед бібліотечною сферою загалом постають уже нові завдання. Вони пов'язані з динамічним зростанням обсягів електронної інформації,

якої потребують усі сфери суспільного життя. Щоб забезпечити доступ якнайширшим колам сучасних користувачів до такого продукту, необхідно значно вдосконалити механізми доступу всіх категорій користувачів до інформаційних ресурсів бібліотек. Це ж, у свою чергу, породжує необхідність оснащення бібліотечних закладів сучасними програмно-технічними засобами, передовими технологічними напрацюваннями у сфері використання електронних інформаційних ресурсів, вибудовування сучасних стратегій їх комплектування.

Нині гостро постають питання щодо оформлення наявного вітчизняного інформаційного ресурсу у відповідності до міжнародних стандартів. Зрушення в цій галузі можуть спростити доступ до інформаційних фондів України зарубіжних користувачів і таким чином сприяти поглибленню міжнародного співробітництва. Удосконалення методик інформаційної діяльності бібліотек, їх технічне переоснащення, підвищення кваліфікації кадрів дасть можливість вивести бібліотечну справу на новий, відповідний сучасним запитам рівень.

Перехід до функціонування вітчизняної бібліотечної системи в умовах ринкової економіки визначив об'єктивну необхідність розробки стратегічних концепцій, створення адекватної суспільним вимогам нової моделі розвитку; налагодження економічних механізмів взаємовідносин; опанування новітніх інформаційних технологій; упровадження ефективних форм обслуговування сучасних користувачів.

Бібліотечні заклади, стикаючись з новою економічною реальністю, об'єктивно постають перед комплексом проблем, пов'язаних з пошуком оптимальних варіантів організації власного функціонування, з одного боку. З іншого – у процесі формування національного інформаційного ринку бібліотечні установи мають стати важливим ресурсним механізмом даної форми циркуляції суспільно значущої інформації, позиціюватись відповідним чином як такий механізм.

Нова соціально-економічна реальність, у яку інтегруються бібліотечні заклади, обумовлює принципово нові підходи до організації різних аспектів інформаційної діяльності: збереження, структурування і використання ресурсів. Цим об'єктивно визначається суспільний інформаційний потенціал та ефективність його використання.

Бібліотечні заклади в Україні перебувають у процесі перебудови й становлення як суб'єкта господарювання з набуттям нових економічних властивостей. Сучасні бібліотечні заклади розглядаються як складнофункціональні, складноструктурні, активно-динамічні соціальні системи, у яких накопичено, особливо за останні роки, значний трансформаційний потенціал.

На сьогодні вже є беззаперечним, що адаптація бібліотечних закладів до ринкових умов характеризується реалізацією кількох нетрадиційних цілей: здійсненням цілеспрямованого, дієвого, активного впливу на макросередовище з метою досягнення ефективних законодавчо-нормативних умов та лібералізації державної політики стосовно інформаційної діяльності бібліотечних закладів, пошуку додаткових джерел позабюджетного фінансування і взаємовигідних партнерів для співпраці, створенням та реалізацією конкурентоспроможних, суспільно корисних інформаційно-аналітичних продуктів, організацією інформаційних, консультативних послуг для забезпечення потреб ринку інформації.

Не викликає сумніву те, що досягти високого рівня конкурентоспроможності продукції можна, як показує практика, лише через налагодження рекламної та маркетингової діяльності. Ставлення до інформаційно-аналітичної діяльності як до товару сприятиме фінансовій стабілізації цих установ культури, вирішенню техніко-технологічних проблем розвитку нових технологій.

У процесі просування інформаційно-аналітичної продукції, інформаційних та консультативних послуг новою для бібліотечних закладів є проблема організації ефективної реклами. У зв'язку з цим абсолютно недопустимим є самозаспокоєння деяких спеціалістів, що закликають використовувати для цього бібліографічні покажчики, рекомендаційні чи інформаційні списки, що друкуються окремими виданнями чи в журналах та газетах, через книжкові виставки, каталоги й картотеки.

Такі рекомендації не можна зіставити з рівнем навіть сучасної організації рекламної справи в Україні, відсталой за всіма ознаками. Тому каталожно-картотечне інформування має виконувати свої функції, а реклама продукції бібліотечних закладів потребує спеціального вивчення, розгляду й розвитку.

Слід зазначити, що порядок організації інформаційного забезпечення потреб споживачів залежить від характеру завдань, які стоять перед ними. Але продукт, створений унаслідок інформаційно-аналітичного процесу, має бути придатним для використання замовником, корисним для нього вже в момент свого створення.

Таким чином, стрімкий розвиток інформаційних технологій радикально змінив філософію бібліотечної справи, вивів бібліотечні структури в число виробників суспільно необхідної інформаційно-аналітичної продукції. Актуалізуються запити на прогностичну та консультативну роботу, надання допомоги суспільним інститутам в орієнтації, обробці дедалі зростаючих масивів інформації, формування національного інформаційного ресурсу шляхом власного виробництва,

відбору з масивів глобального інформаційного простору необхідних зарубіжних інформаційних ресурсів. Реалізація цих завдань обумовлює необхідність серйозної реорганізації бібліотечних закладів, перетворення їх на дійсно сучасні інформаційні центри.

Список використаної літератури

1. *Дедюля С.* Библиотечные фонды. Проблемы формирования и сохранности. Региональный аспект / С. Дедюля // Науч. и техн. б-ки. – 2001. – № 4. – С. 19–23.
2. Про національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР // Відом. ВР, 1998. – № 27–28. – ст. 181.
3. Трансформація ролі бібліотек в інформаційному суспільстві: матеріали наук. конф. – Х., 2003. – 113 с.
4. *Щербинина О.* Воспитание библиографической культуры пользователей в НТБ / О. Щербинина // Науч. и техн. б-ки. – 1999. – № 11. – С. 71–74.
5. *Шрайберг Я. Л.* Основные положения и принципы разработки автоматизированных библиотечно-информационных систем и сетей: главные тенденции окружения, основные положения и предпосылки, базовые принципы / Я. Л. Шрайберг. – М., 2001. – 100 с.